

उत्तर पुस्तिका भाग-2

अक्षरा संस्कृत

पाठ-1 : सुभाषितानि

1. (क) अ (ख) अ (ग) अ (घ) ब (ङ) ब
2. (क) सख्यम्, कारयेत्
उष्णः, कृष्णायते
(ख) अर्जिता, द्वितीये, धनम्
पुण्यम्, करिष्यति
3. (क) द्वितीये किम् अर्जयेत्?
(ख) व्यवहारेण कः जायन्ते?
(ग) सख्यं द्वेषं केन समं न करणीयम्?
(घ) उष्णः कः दहति?
(ङ) पुरुषेण कति दोषाः हातव्याः?
4. (क) द्वेषम् (ख) शीतलः (ग) रिपुं
(घ) सज्जनः (ङ) गुणाः
5.

पदानि	मूलशब्दः	वचनम्	लिङ्गम्	विभक्तिः
सज्जनानाम्	सज्जन	बहुवचनम्	पुंल्लिङ्ग	षष्ठी
पुरुषेण	पुरुष	एकवचनम्	पुंल्लिङ्ग	तृतीया
मित्रम्	मित्र	एकवचनम्	नपुंसकलिङ्ग	द्वितीया
क्रियायाम्	क्रिया	एकवचनम्	आकारान्त	सप्तमी
रिपवः	रिपु	बहुवचनम्	नपुंसकलिङ्ग	प्रथमा

पाठ-2 : लृट् लकारः

1. (क) अ (ख) ब (ग) ब (घ) ब (ङ) अ
2. (क) तुम गाओगे (ख) वह लिखेगी (ग) वे दो खाएँगे
(घ) वे सब जाते हैं (ङ) मैं देखूँगा (च) हम सब पढ़ेंगे
3. (क) सा (ख) त्वम् (ग) आवाम् (घ) वयम्
(ङ) यूयम् (च) युवाम् (छ) तौ (ज) अहम्
4. (क) जनाः भ्रमणाय गमिष्यन्ति।
(ख) ते गीतं गास्यन्ति।
(ग) छात्रः पाठं पठिष्यति।

- (घ) मयूराः उद्याने नर्तिष्यन्ति।
(ङ) वयम् आपणं गमिष्यामः।

पाठ-3 : लङ् लकारः

1. (क) अकुर्वन् (ख) अपिबम् (ग) अस्मरतम् (घ) अगच्छाम
(ङ) अवदः
2. (क) महिलाः (ख) सः (ग) वयम् (घ) बालकाः
(ङ) अहम्
3. (क) अहं गृहं अगच्छम्।
(ख) वयं पुस्तकं अपठाम्।
(ग) ते भिक्षुकेभ्यः वस्त्राणि अयच्छन्।
(घ) सः जलं अपिबत्।
4. (क) तौ पुस्तके अपठताम्।
(ख) वयं दुग्धम् अनयाम।
(ग) अहं असत्यं न अवदम्
(घ) सः फलानि अखादत्।
5. (क) सूदः भोजनं अपचत्।
(ख) कन्ये तरणताले अतरन्।
(ग) वयं भोजनं अखादाम।
(घ) सैनिकाः युद्धक्षेत्रम् अगच्छन्।
(ङ) बालकः अध्यापकम् अनमत्।

पाठ-4 : लोट् लकारः

1. (क) तौ (ख) वीराः (ग) आवाम् (घ) त्वम् (ङ) युवाम्
2. (क) करवाम (ख) स्मरत (ग) पठतम् (घ) यच्छ (ङ) गच्छन्तु
3. (क) कन्याः पठन्तु।
(ख) धनिकौ निर्धनेभ्यः धनं यच्छताम्
(ग) छात्राः विद्यालयं गच्छन्तु।
(घ) त्वम् नगरात् गच्छ।
4. (क) अनुभवः मित्रैः सह खेलतु
(ख) त्वम् दुग्धं पिब।

- (ग) युवां तीव्रं धावतम्।
 (घ) ताः कार्यणि कुर्वन्तु
 (ङ) यूयं देशं रक्षत।

पाठ-5 : विधिलिङ् लकारः

- (क) ब (ख) ब (ग) ब (घ) अ
- (क) भवेत् (ख) कुर्याः (ग) आगच्छेयम् (घ) स्याम
धातुः	पुरुषः	एकवचनम्	द्विवचनम्	बहुवचनम्
गम्	प्रथमः	गच्छेत्	गच्छेताम्	गच्छेयुः
पठ्	उत्तमः	पठेः	पठेताम्	पठेम
प्रच्छ्	मध्यमः	पृच्छेः	पृच्छेताम्	पृच्छेत
नी	प्रथमः	नयेत्	नयेताम्	नयेयुः
कृ	मध्यमः	कुर्याः	कुर्येताम्	कुर्येत
- (क) अन्तः बहिः
 (ख) सदाचारिणः दुराचारिणः
 (ग) मूर्खः विद्वान्
 (घ) दीनाः अदीनाः
 (ङ) विलम्बः शीघ्रम्

पाठ-6 : प्रत्ययाः

- (क) ब (ख) ब (ग) ब (घ) अ (ङ) ब
- (क) केः फलैः आकृष्टाः अभवन्?
 (ख) वृद्धा किम् नीत्वा वनम् अगच्छत्।
 (ग) चौरः केभ्यः भीतः आसीत्।
- (क) विपुलम् पर्याप्तम्
 (ख) अरण्यम् वनम्
 (ग) मर्कटः वानरः
 (घ) नृपतिः राजा
- (क) रमा अध्यापकं नत्वा कक्षायाम् तिष्ठति।
 (ख) विद्यालयं गत्वा वयं तत्र पठामः।
 (ग) चलचित्रं दृष्ट्वा यूयं गृहं गमिष्यथ।

- (घ) बालिका भोजनं कृत्वा शयनाय गच्छति।
 (ङ) सः पुस्तकानि नीत्वा मह्यं यच्छति।

5. (iii) पीत्वा पी + क्त्वा
 आनेतुम् आ + नी + तुमुन्
 प्रदाय प्र + दा + ल्यप्
 कृत्वा कृ + क्त्वा
 आगत्य आ + गम् + ल्यप्
 गन्तुम् गम् + तुमुन्
 प्राप्य प्रा + आप् + ल्यप्

पाठ-7 : सर्वनाम-प्रयोगः

- (क) ब (ख) अ (ग) ब (घ) अ (ङ) अ
- (क) तयोः मैत्री कीदृशी आसीत्।
 (ख) सः कस्मात् अवतीर्य समीपे आगच्छत्?
 (ग) केन कथितम्-“यः विपदि सहाय्यः, सः एव मित्रम्।
 (घ) तौ कस्य छायायाम् अतिष्ठताम्?
- (क) आगतः निर्गतः
 (ख) अवतीर्य आरुह्य
 (ग) विश्वासः अविश्वासः
 (घ) अगच्छत् आगच्छत्
 (ङ) छायायाम् आतपे
- (क) अपि (ख) कुत्र (ग) अन्यत्र (घ) अधः (ङ) तदा
- (क) गत्वा = गम् धातु + क्त्वा प्रत्यय
 (ख) आदाय = आ + दा धातु + ल्यप् प्रत्यय
 (ग) गन्तुम् = गम् धातु + तुमुन् प्रत्यय
 (घ) आकर्ण्य = आ + कर्ण् धातु + ल्यप् प्रत्यय
 (ङ) दृष्ट्वा = दृश् धातु + क्त्वा प्रत्यय
 (च) ग्रहीतुम् = ग्रह् धातु + तुमुन् प्रत्यय

पाठ-8 : अव्ययपदानि

- (क) जहाँ (ख) कब (ग) धीरे (घ) यहाँ
 (ङ) नीचे (च) कहाँ (छ) तेज़ (ज) भी

- (झ) जोर से/ऊँचा (ज) हमेशा (ट) वहाँ
2. (क) तुम कब गाओगे?
 (ख) वह यहाँ लिखेगा?
 (ग) वे दोनों आज खाएँगे।
 (घ) वे सब धीरे जाते हैं।
 (ङ) मैं कल नाटक देखूँगा।
 (च) हम सब जोर से पढ़ेंगे।
3. 1. तीव्रम 2. सदा 3. यत्र 4. तत्र 5. नीचैः 6. उपरि
4. (क) सः उद्याने भ्रमति।
 (ख) अश्वः तीव्रं धावति।
 (ग) वृक्षस्य उपरि नीडाः सन्ति।
 (घ) राधा प्रातः विद्यालयं गच्छति।

पाठ-9 : मम परिवारः

1. (क) वयम् किम् पश्यामः?
 (ख) कौ चिकित्सकौ स्तः?
 (ग) अद्य कस्य जन्मदिवसः अस्ति?
 (घ) कस्याः रुचिः क्रीडने अस्ति?
 (ङ) कः कार्यालये निरीक्षकः अस्ति?
2. (क) मित्राणि प्रीतिभोजं करिष्यन्ति।
 (ख) भगिनी विद्यालये पठति।
 (ग) पितामही प्रातः देवालयं गच्छति।
 (घ) पितृव्यः कार्यालये निरीक्षकः अस्ति।
 (ङ) पिता चिकित्सकः अस्ति।
3. (क) चत्वारः (ख) प्रातः (ग) पादपाः (घ) पितृव्यः
 (ङ) विद्यालयं (च) मम

पाठ-10 : ग्राम्यजीवनम्

1. (क) अ (ख) ब (ग) अ (घ) अ (ङ) अ
2. (क) करिष्यति (ख) अनुभविष्यामि (ग) भवन्ति
 (घ) गच्छत (ङ) वर्धयेत्

3. (क) अहं दुग्धं पास्यामि।
 (ख) त्वम् उच्चैः हसिष्यसि।
 (ग) बालकाः भ्रमणाय उपवनं गमिष्यन्ति।
 (घ) बालिका चित्रम् अपश्यत्।
4. (क) उपवने केः सन्ति?
 (ख) कदा अवकाशः भविष्यति?
 (ग) जनाः कूपस्य जलं पीत्वा कीदृशं अनुभवन्ति?
 (घ) तडागे कानि विकसन्ति?
 (ङ) मातुलः कुत्र वसति?
5. (क) त्वम् मया सह चल।
 (ख) खगाः वृक्षस्य उपरि तिष्ठन्ति।
 (ग) मम मातुलः ग्रामे वसति।
 (घ) युवां किं खादिष्यथः?
 (ङ) वयं भ्रमणाय गमिष्यामः।

पाठ-11 : अतिलोभो न कर्तव्यः

1. (क) ब (ख) अ (ग) अ (घ) अ
2. (क) नृपेण स्पृशं वस्तूनि सौवर्णानि जातानि।
 (ख) तस्य पुत्री प्रासादाम् आगता।
 (ग) जलम् अपि स्वर्णपिण्डम् अभवत्
 (घ) पुत्री पुष्पाणि आदाय आगच्छति।
 (ङ) मुनिः तथास्तु उक्त्वा अगच्छत।
3. (क) मायादासः कीदृशः नृपः आसीत्।
 (ख) राजा केन मुनिम् अतोषयत्?
 (ग) भूपतेः नाम किम् आसीत्?
 (घ) मायादासेन स्पृष्टानि वस्तूनि कीदृशानि जातानि?
4.

पदानि	मूलधातुः	वचनम्	पुरुषः	लकारः
आनय	आ+नी	एकवचनम्	मध्यमः	लोट्
अभवत्	भू	एकवचनम्	प्रथमः	लङ्
अभवन्	भू	बहुवचनम्	प्रथमः	लङ्
इच्छति	इष्	एकवचनम्	प्रथमः	लट्
कुरु	कृ	एकवचनम्	मध्यमः	लोट्

5. (क) पिता पुत्राय फलं ददाति।
 (ख) आवां मुनिं नमावः।
 (ग) त्वं प्रश्नं पृच्छ।
 (घ) सः उद्यानात् पुष्पाणि नयति।

पाठ-12 : चंद्रशेखरः आजादः

1. (क) ब (ख) ब (ग) अ (घ) अ (ङ) ब
2. (क) समाप्तम् (ख) बाल्यकाले (ग) प्रखरबुद्धिः (घ) आजादः
3. (क) अहं आदरेण तं स्मरामि।
 (ख) ते मित्रैः सह मन्त्रणाम् अकुर्वन्।
 (ग) ते देशसेवायै प्राणान् अत्यजन्।
 (घ) आङ्ग्लसैनिकः तम् अताडयत्।
4. (क) बन्दीभूतः चन्द्रशेखरः किम् उदघोषयत्?
 (ख) ते जनान् जागरितुम् कुत्र बमविस्फोटम् अकुर्वन्?
 (ग) तस्य पार्श्वे कति पिटकम् अवशिष्टम् आसीत्?
 (घ) सः बाल्यकालात् कीदृशः आसीत्?
 (ङ) आजादः कं वर्षेणि एव आन्दोलने अकटूत्?
5. 1. बालकाः उद्याने भ्रमन्ति।
 2. खगाः वृक्षेषु तिष्ठन्ति।
 3. प्रातःकालः रविः उदयति।
 4. बालकाः खेलन्ति:

पाठ-13 : विद्या-महिमा

1. (क) अ (ख) ब (ग) अ (घ) ब
2. (क) ददाति, पात्रताम्
 पात्रत्वाद, धनाद्
 (ख) नृपत्वं, तुल्यं
 स्वदेशे, राजा, पूज्यते
3. (क) विद्वान् कुत्र पूज्यते?
 (ख) कस्मात् पात्रताम् याति?
 (ग) हंसमध्ये कः न शोभते?

- (घ) व्यये कृते केन/कया वर्तते/वर्धते एव?
 (ङ) कौ नैव तुल्यं कदाचन?
4. (क) नहि (ख) नहि (ग) आम् (घ) नहि
 (ङ) आम् (च) आम्

पाठ-14 : उष्ट्रस्य मूल्यम्

1. (क) ब (ख) ब (ग) अ (घ) अ (ङ) ब
 2. (क) तम् (ख) तस्मै (ग) तम् (घ) तेषु (ङ) तेभ्यः
 3. पदानि मूलधातुः वचनम् पुरुषः लकारः
 शक्नोमि शक् एकवचनम् उत्तमः लट्
 कथयन्ति कथ् बहुवचनम् प्रथमः लट्
 भविष्यामः भव् बहुवचनम् उत्तमः लट्
 आगच्छ आ + गम् एकवचनम् मध्यमः लोट्
 खेलन्तु खेल् बहुवचनम् प्रथमः लोट्
4. (क) जनाः नूतनानि वस्त्राणि धार्यन्ति।
 (ख) बालिका क्रीडनकानि क्रेतुम् इच्छति।
 (ग) माता पुत्रेण सह गच्छति।
 (घ) बालकः व्योभयानं क्रयति।
 (ङ) दोलायाम् अहम् उपविशामि।

पाठ-15 : कः विश्वसनीय (क)

1. (क) अ (ख) ब (ग) अ (घ) अ (ङ) ब
 2. (क) पुत्रः – सुतः (ख) जलम् – सलिलम् (ग) भुजंगः – सर्पः
 (घ) वानरः – कपिः (ङ) पत्नी – भार्या
 3. (क) कूपस्य (ख) बुभुक्षिताः (ग) पर्वतस्य गुहायाम्
 (घ) माम् (ङ) चत्वारः
 4. (क) सः ग्रामात् बहिः गत्वा कुत्र प्राविशत्?
 (ख) तं दृष्ट्वा केन प्रार्थना कृता?
 (ग) वानरः किम् दर्शयित्वा अवदत्?
 (घ) अहम् अपि कस्मात् मुक्तं भवितुम् इच्छामि?

5. क्रियापदानि	मूलधातुः	वचनम्	पुरुषः	लकारः
अलभत	लभ्	एकवचनम्	प्रथमः	लङ्
इच्छेत्	इष्	एकवचनम्	प्रथमः	विधिलिङ्
ददामि	दा	एकवचनम्	उत्तमः	लट्
कर्षतु	कर्ष्	एकवचनम्	प्रथमः	लोट्

पाठ-16 : कः विश्वसनीय (ख)

- (क) अ (ख) ब (ग) अ (घ) ब (ङ) ब
- (क) धनम् (ख) प्रसन्नः (ग) स्पर्शेन (घ) सर्पम् (ङ) विक्रेतुम्
- पदानि मूलशब्दः लिङ्गम् वचनम् विभक्तिः
 स्पर्शेन स्पर्श नपुंसकलिङ्गम् एकवचनम् तृतीया
 वानरस्य वानर पुल्लिङ्गम् एकवचनम् षष्ठी
 राज्ञीम् राज्ञी स्त्रीलिङ्गम् एकवचनम् द्वितीया
 गुहायाम् गुहा स्त्रीलिङ्गम् एकवचनम् सप्तमी
- (ख) कस्य स्पर्शेन सा विषमुक्ता स्यात्?
 (ग) सः ब्राह्मणाय किम् अयच्छत्?
 (घ) ब्राह्मणः दुखी भूत्वा किम् अस्मरत्?
- (क) शुकाः वृक्षे तिष्ठन्ति।
 (ख) बालकाः जन्तुशालां गच्छन्ति।
 (ग) सिंहः पञ्जरे आसीत्।
 (घ) जनाः मृगाः अपश्यन्।
 (ङ) हंसाः जले तरन्ति।

पाठ-17 : संख्यावाचिनः शब्दाः

- (क) चतुर् (ख) अष्ट (ग) त्रि (घ) त्रयोदश
 (ङ) षोडश (च) नवदश (छ) एकादश (ज) सप्तदश
 (झ) पञ्च (ञ) नव
1. पञ्च 2. सप्त 3. एकादश 4. अष्ट
 5. अष्टदश 6. चत्वारः 7. त्रयः 8. दश
 9. त्रयोदश 10. द्वौ 11. पञ्चदश 12. चतुर्दश
 13. सप्तदश 14. एकः 15. नव

पाठ-18 : पत्रलेखनम्

1. 1. सप्ताहे 2. विद्यालयस्य 3. अभवत् 4. शिक्षानिदेशकः
5. कार्यक्रमाः 6. प्रतिवेदनम् 7. पुरस्कारवितरणम् 8. पुरस्कारम्
9. प्राप्तवान् 10. भवदीया
2. 1. गतसप्ताहात् 2. बहुकष्टम् 3. कृपया 4. दूरभाषस्य 5. दूरीकृत्य
6. सहायताम् 7. मम 8. अस्ति 9. धन्यवादः 10. हेमतः

अभ्यास-पत्रम् (अक्षरा 2)

भाग (अ)

1. एकपदेन उत्तरेत

(क) ब (ख) ब

पूर्णवाक्येन उत्तरत्

वृक्षाः पुष्पाणाम्, फलानाम्, औषधीनाम् च आगाराः सन्ति।

भाषिक कार्यम्

(क) पर्यावरणाय (ख) ल्यप् प्रत्यय

भाग (ब)

2. (क) सः उच्चैः गीतं अगायत्।
(ख) छात्राः लेखान् लेखिष्यन्ति।
(ग) वयम् चलचित्रं अपश्याम।
(घ) श्यामः पुस्तकानि नेष्यति।
3. (क) आदाय – आ + दा धातु + ल्यप् प्रत्यय
(ख) गन्तुम् – गम् धातु + तुमुन् प्रत्यय
(ग) दृष्ट्वा – दृश् धातु + क्त्वा प्रत्यय
(घ) ग्रहीतुम् – ग्रह् धातु + तुमुन् प्रत्यय
(ङ) घ्रात्वा – घ्रा धातु + क्त्वा प्रत्यय
4. मूलशब्दः विभक्तिः वचनम्
(क) साधू पष्ठी बहुवचनम्
(ख) अरण्य प्रथमा द्विवचनम्
(ग) मित्रम् तृतीया बहुवचनम्
(घ) देश चतुर्थी एकवचनम्

- (ङ) दुर्जन तृतीया एकवचनम्
5. (क) तस्मै (ख) तम् (ग) तेषु (घ) तेभ्यः (ङ) तेन

भाग (स)

6. (क) ब (ख) अ

पूर्णवाक्येन उत्तरत

(क) ब्राह्मणं दृष्ट्वा व्याघ्रेण प्रार्थना कृता।

(ख) व्याघ्रस्य गृह गुहायाम् आसीत्।

भाषिक-कार्यम्

(क) प्रथमा विभक्ति, एकवचन

(ख) तव।

7. (क) वानरः तस्मै कानि अयच्छत्?
(ख) विद्वान् कुत्र पूज्यते?
(ग) सः बाल्यकालात् कीदृशः आसीत्?
(घ) तौ कस्य छायायाम् अतिष्ठताम्?
(ङ) चौरः केभ्यः भीतः आसीत्?

8. (क) अरण्यम् वनम्
(ख) नृपतिः राजा
(ग) मर्कटः कपिः
(घ) सिंहः शार्दूलः
(ङ) जनाः व्यक्तयः

9. 1. ददाति 2. पात्रताम् 3. पात्रत्वाद् 4. धनात्